

суспільно-політичного життя. Це цілком правильне твердження, але до цього треба додати, що ця вільна особистість повинна ще бути носієм духовно-культурного виміру, суб'єктом, що сприймає право не лише як сукупність писаних норм, а як форму буття загальнолюдських духовних цінностей: справедливості, поваги до людини, її життя, людської гідності, рівної міри свободи, істини, добра тощо.

Отже, там, де знищено вільну одухотворену особистість, там не може бути правової здатності та суб'єкта права, правосвідомого, дієздатного. Там можуть бути об'єкти законницького впливу держави, якими є поневолені, економічно залежні люди. Людина-особистість здатна бути автономним суб'єктом права, який завдяки своїй морально-раціоналістичній природі, здатності до розумного мислення з моральним виміром, одухотвореного мислення, спроможний бути джерелом права, творцем права, споживачем, суб'єктом правореалізації. Якщо суспільство хоче жити в праві, бути правовим, воно має наполегливо працювати над створенням для цього духовно-культурного підґрунтя, бо цього вимагає духовно-культурна природа і сутність права.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-351-7-3>

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ЗАСТОСУВАННЯ АКСІОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ ДО ПРАВ ЛЮДИНИ

Васечко Людмила Олександрівна

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри фундаментальних і галузевих юридичних наук
Кременчуцький національний університет
імені Михайла Остроградського
м. Кременчук, Україна*

Ковальчук Оксана Геннадіївна

*студентка 2 курсу другого (магістерського) рівня освіти
факультету права, гуманітарних і соціальних наук
Кременчуцький національний університет
імені Михайла Остроградського
м. Кременчук, Україна*

На сьогодні аксіологія є традиційною філософською дисципліною, що досліджує «цінності як сенсоутворюючі підстави людського буття, що задають спрямованість й умотивованість людського життя,

діяльності і конкретних діянь та вчинків» [1, с. 16] й в певних рамках «об'ємну філософську доктрину цінностей (імперативи, ідеали, еталони, регулятиви, принцип, норми), що аналізує природу, характер, способи, склад регламентування смисложиттєвих позицій, орієнтацій, мотивації людської діяльності» [2, с. 37].

Сучасна політична система, так само як й правова сфера життя суспільства, представлена складною сукупністю взаємодій влади та громадянського суспільства, за допомогою яких у суспільстві відбувається інституціоналізація тих чи інших соціальних цінностей. Наявність влади викликано об'єктивною необхідністю у регуляції громадських відносин, відповідно до різноманітних потреб та інтересів громадян. Сукупність засобів та методів, застосування яких забезпечує суб'єкту влади можливість здійснювати свій вплив, прийнято називати ресурсами влади. Так, прихильником сили державного примусу був представник політико-правових вчень XVII століття Т. Гоббс [3, с. 63]. На рубежі XX–XXI ст. поняття ресурсів влади знаходить інший зміст й нове звучання. Під впливом ідей плюралістичної демократії видатний американський учений Р. Даль доводить раніше висловлену думку про те, що кожен із демократичних інститутів сприяє реалізації певних прав, що виправдовує його існування [4, с. 31].

Сьогодні для дослідження сутнісних проявів інституту прав людини робиться спроба комплексного аналітико-синтетичного підходу, а методологія аналізу та синтезу обумовлена тим, що вони є комплементарними, тобто взаємодоповнюють один одного методами. Якщо аналіз є уявне розбиття об'єкта дослідження на складові, то синтез – це протилежна розумова операція, суть якої полягає в уявному об'єднанні окремих елементів в єдине ціле. Задаючи загальну логіку дослідження, ці методи сприяють постановці проблеми, виявленню протиріч, розгляду об'єкта у розвитку; мають універсальний характер, тобто однаково застосовні як до правових відносин, так й до політичних процесів [5, с. 116].

Водночас політична думка набагато пізніше знайшла застосування в осмисленні проблематики прав людини, ніж правова. Аналізуючи причини цього, А. Дірк Мозес, професор сучасної історії Сіднейського університету, поділяє кілька методологічних проблем співіснування правового та політичного, – концепція прав людини впливає з нормативної філософії природних прав (або природного закону), тоді як сучасна політична наука походить з позитивістської соціальної науки, яка відкидає філософію природних прав [6, с. 107].

Справді, основою теорії природних прав закладено філософське вчення про свободу, загальні становища якого полягають у наступному.

Перше. Усі люди вільні від народження, однак свобода не може бути абсолютною, бо в певному ракурсі вона обмежена таким самим станом інших людей. Отже, свобода полягає у можливості робити все, що не завдає шкоди іншому.

Друге. Ніхто немає права відчужувати природні права людей. Забезпечення та охорона цих прав – головне призначення інституту держави. При цьому межі свободи можуть бути визначені лише законом, який є мірою свободи.

Третє. Частина дозволеного визначається через права людини, проте жоден перелік прав не вичерпує зміст свободи. Обмеження прав можливе виключно з метою сприяння загальному добробуту [7, с. 67].

Аксіологічно-правовий вимір прав людини визначається системою цінностей, які лежать в основі правового простору. Поняття прав людини не лише відіграє роль юридичної концепції, але й є невід'ємною частиною вищих цінностей суспільства. Справедливість, свобода та гідність стають важливими аксіологічними категоріями, що визначають контекст розуміння та захисту прав людини.

Варто зауважити, що аксіологічний підхід розглядає права людини як вираз загальнолюдських цінностей, що підкреслює невід'ємний зв'язок між правовими нормами та моральними переконаннями. Важливість цього виміру полягає в тому, що права людини не можуть бути відокремлені від етичних засад, які визначають наші уявлення про справедливість та гідність.

Аксіологічна складова прав людини визначає, як суспільство оцінює та визнає їх значущість, а це в свою чергу покликано забезпечити захист прав людини на рівні суспільної свідомості та культури [8, с. 91]. В певному розумінні саме аксіологічні аспекти допомагають формувати повагу до прав людини як невід'ємної складової гідності особистості.

Слід зазначити, що правовий вимір визначає рамки та механізми захисту прав людини на рівні закону, а це означає встановлення правових гарантій, процедур та інститутів, які мають забезпечити ефективний захист прав та свобод особи. Й варто пам'ятати, що правовий аспект є необхідним для конкретного визначення прав та відповідальності, що є важливим для правопорядку та судової системи.

З іншого боку аксіологічно-правовий вимір підсилює важливість не лише формального визнання прав, але й їхнього внутрішнього ціннісного значення., й в свою чергу це сприяє розвитку громадянської свідомості та культури, що впливає на ставлення суспільства до визнання та захисту прав людини, тому аксіологічний вимір вказує на важливість особистісних цінностей та відповідального ставлення до прав людини, що лежить в основі справедливого та гідного суспільства.

Права людини є фундаментальними й невід'ємними аспектами гідності та свободи, які кожен індивід повинен мати захищеними та гарантованими, тому дані права визнаються у багатьох міжнародних та національних документах, а їх забезпечення є важливою складовою розвитку правової системи та громадянського суспільства.

Теоретичний підхід до прав людини в умовах воєнного стану також включає розгляд можливостей врегулювання конфлікту та відновлення правопорядку на основі міжнародних стандартів, а важливим елементом є акцент на необхідності притримуватися принципів правової держави та забезпечення прозорості в умовах воєнного стану.

Права людини є фундаментальними і невід'ємними, й вони повинні залишатися захищеними навіть в умовах воєнного стану чи конфлікту, адже це підтверджується міжнародним гуманітарним правом та іншими документами, що стосуються прав людини.

Отже, можна дійти висновку у тому, що права людини зароджувалися у конкретно-історичних умовах, поступово втілюється в соціальні цінності та норми. І сьогодні вони наповнені певним ціннісним змістом, який передається від покоління до покоління. У цьому сенсі аксіологічних критерій співвідношення правового й політичного почав в інституті прав людини проявляється в тому, що права людини, з одного боку, розглядаються як фундаментальна правова цінність, що розвивається в ході еволюції законодавства та відтворюється в результаті практики правозастосовності. З іншого боку, права людини розглядаються як фундаментальна політична цінність, завойована під час соціально-політичної боротьби та відтворювана в політичній системі суспільства.

Підсумовуючи дослідження сутнісних особливостей інституту прав людини з позицій методології аналізу та синтезу, можна констатувати, що в основу правового розуміння та трактування прав людини закладено природно-правова доктрина та доктрина юридичного позитивізму, основи теорії правової державної концепції прав людини, концепція судового захисту прав, свобод та охоронюваних законом інтересів [8, с. 90]. Багато в чому їх доповнюють політичні погляди, що беруть початок, насамперед, у ліберально-демократичних доктринах, теорії держави загального благоденства, а також у теоретичних моделях демократії [9, с. 12].

Література:

1. Hartman R., Hurst C. Five Lectures on Formal Axiology. Izzard Ink Publishing. 2019. P. 16.
2. Heep R. Analytic Philosophy Metaphysics: Philosophy Metaphysics Epistemology Axiology Logic. K&ndleunlimitec. P. 37.

3. Hobbes T. The Elements of Law, Natural, and Politic. Adegri Graphics LLC. 2013. P. 63.

4. Dahl R. How Democratic Is the American Constitution? Yale University Press. 2003. P. 31.

5. Sniderman P. The Democratic Faith: Essays on Democratic Citizenship. Yale University Press. 2017. P. 116.

6. Moses D. Decolonization, Self-Determination, and the Rise of Global Human Rights Politics (Human Rights in History). Cambridge University Press. 2022. P. 107.

7. Реньов Є. В. Правові цінності: природа, значення та питання акультирації в аспекті євроінтеграції України. *Amparo*. 2021. № 4. С. 67.

8. Goodhart M. Human Rights: Theory and Practice. Oxford University Press. 2022. P. 90–91.

9. Julie M. The Universal Declaration of Human Rights: A Cornerstone of International Law. Independently published. 2023. P. 12.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-351-7-4>

РОЗМЕЖУВАННЯ ПОНЯТЬ «ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗАКОНОДАВСТВА» ТА «ЕФЕКТИВНІСТЬ НОРМ ПРАВА»

Волохов Олексій Сергійович

кандидат юридичних наук,

докторант відділу теорії держави і права

Інститут держави і права імені В.М. Корецького

Національної академії наук України

м. Київ, Україна

Терміни «ефективність законодавства» та «ефективність норм права» досить часто використовується у юридичній літературі. Спектр їх застосування широкий: від суб'єктивної оцінки якості окремих правових норм чи окремої галузі права, до надання характеристики реалізації норм права, їх тлумачення та функціонування. При такому тлумаченні змісту іноді відбувається теоретико-методологічна підміна понять, їх ототожнення, що призводить до некоректного розуміння окремих правових категорій. Тому, слід звернути увагу на основні відмінності понять «ефективність законодавства» та «ефективність норм права», розкрити їх зміст для більш коректного їх застосування.

Прийнято вважати, що термін «ефективність» з'явився спочатку в економічній літературі в роботах Вільяма Петі (1623–1687 рр.) –